

ישיבות וחדרים, אין לו עסק בנסתרות... ועל כך הגיב החפץ-חיים בחיך קל שמשמעותו היתה: „האם הם בכלל מכירים אותו?!" ביקורו של ה„חפץ חיים" אצל הגר"ע לא נתקיים, בעוונות הדור, וכמה הצטער על כך אותו זקן...

פרשת יחסייהם האינטימיים של שני שרי קודש אלה, רבי חיים-עוזר עם החפץ-חיים, נשארה עד היום בגדר סוד כמוס. רק הם לבדם היטיבו להכיר איש את רעהו.

הכרוז שפרסם רבי חיים-עוזר אחרי הסתלקות ה„חפץ חיים" זצ"ל, ביום כ"ד אלול שנת תרצ"ג, מגלה מעט מרחשי לבו והערכתו את החסיד שבכהונה. בהסתלקותו ספג מהלומה אישית קשה ובאגרותיו אל החזון-איש נתן ביטוי לדכדוך-נפשו במלים ספורות אך מלאות כאב ויגון (ראה לעיל אגרות שמ"ט/ש"נ). מעתה נשא לבדו במעמסה הכבדה של ניהול „ועד הישיבות" והוא קיבל את העול הזה באהבה. בפנייתו אל מוקירי תורה די בכל אתר, תבע להגביר חילים לתורה על-מנת למלא במדת האפשר את החלל הריק שנוצר עם הסתלקותו של הח"ח. כמו-כן נעמד בראש מפעל עממי שנועד להנציח את זכר ה„חפץ חיים" בכתיבת „ספר תורה של כלל ישראל" לשמו ולזכותו, על-ידי שהמוני העם ירכשו אותיות בכסף מלא ויקיימו בזה מצות כתיבת ס"ת וההכנסות תהיינה קודש לטובת הישיבות שמסר נפשו על קיומן בחייו. דבר המפעל עשה לו כנפיים בכל התפוצות והשתתפו בו רבבות אלפי ישראל בליטא, פולין וגאליציה, אשכנז, בריטניה, אמריקה וארץ-ישראל. שמות כל התורמים נקבעו ב„ספר זכרון" מיוחד שנגנז למשמרת בוילנא ובדף הראשון נאמר: „בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ" — קנה כבוד אדמו"ר רשכבה"ג מרן רבי חיים עוזר בן הרה"ג רד"ש ז"ל וזוגתו הרבנית יאחא תחי' * לזכרון עולם.

* היא בתו של הגאון רבי מאיר אטלס זצ"ל רבה של שאויל (חותנו של הג"ר אלחנן ווסרמן הי"ד) שנישאה למרן זצ"ל בזיווג שני, אחרי פטירת אשת-נעוריו הרבנית לאה ע"ה, וניסתה בשואה עקה"ש.

רבים זקרו

בשנים תרפ"ח—תר"ץ געשו וסערו הרוחות בקרב לגיונות היהדות הנאמנה, בשל נסיון הפגיעה המעליבה בכבודו של רבי חיים-עוזר, על רקע בחירת רבה הרשמי של קהלת וילנא. רבי חיים-עוזר שהתגורר בעיר זו קרוב לששים משנות חייו, והיה ראש גולת אריאל בערוב ימיו, נשא בתואר רשמי צנוע ביותר. כשהיה אברך-משי בן כ"ד נתמנה למו"ץ בוילנא, וכזה נשאר גם לעת זקנה: „מורה-הוראה", או „חבר ועד הרבנים". ואפילו תואר פשוט כזה השמיט מחותמתו: „חיים עוזר גראדזענסקי, וילנא". רק בשנותיו האחרונות, לרגל השערוריה שיסופר עליה להלן, התנוססה מעל גבי ניירותיו הפירמה: „יושב ראש ועד הרבנים דוילנא". היתה זו נאמנות למסורת הקדומה שלא למנות אב"ד או רב לוילנא, אשר שורשה בתקנה מיוחדת משנת תקנ"א עם פטירת הג"ר שמואל ב"ר אביגדור, אחרון לשושלת הרבנים שביחנו פאר בוילנא מימות קדם (ראה תיאור הנסיבות שגרמו לתקנה זו בס' „קריה נאמנה" ובס' הח"ח ופעלו כרך ב' ע"ע תשמ"ט—נ"ה), וכל המשמשים-בקודש הוכתרו מני אז כדיינים גרידא. עדות למסורת זו שימשה אבן גדולה שהניחו במקום המיועד לרב משמאלו של ארון-הקודש בביהכ"נ הגדול בוילנא. אמנם גם אחר-כך ישבו בעיר זו על מדין גדולי-עולם, בתוכם הג"ר שאול קצנלנבויגן, הג"ר אבלי פוסבולר, האחים רבי בצלאל הכהן ורבי שלמה הכהן, וכן רבי אליהו אליעזר גרודזנסקי, אך איש מהם לא עיטרוהו בנזר הרבנות הרשמית. לא אחת הציעו ראשי הקהלה הוילנאית, שיושיבו בית-דין לבטל את ההחלטה השרירה-וקיימת בכדי שיוכלו לענווד לראשו של רבי חיים-עוזר את נזר הרבנות — אלא שהוא סירב לכך ועמד על דעתו בתוקף בלתי מצוי.

כאשר בשנת תר"ע עלתה על הפרק דרישת השלטונות שהקהלה היהודית תמנה לה מחזש „רב מטעם" — שתפקידיו היו לערוך רישומי נשואין, לידות ופטירות — סבר רבי חיים-עוזר,

אח"ח 1234567

אוצר החכמה

באספת רמ"ם ומחנכים : (מימין לשמאל) : גיסו הגאון רבי אלחנן ווסרמן ראש ישיבת „אוהל תורה" דברנוביץ, הגאון רבי שבתי יגל ראש ישיבת סלונים, רבי חיים-עוזר, הרב ד"ר אברהם דויטש

כי גם לתפקיד זה חלילה למנות אדם פגום בדעותיו. לפיכך התנגד נמרצות למועמד החילוניים בעיר, שהציעו לבחור בה' חיים טשרנוביץ, המכונה „רב צעיר", מי שקודם לכן שימש כ„רב מטעם" באודיסה וארגן בעיר זו „ישיבה תיכונית", שהמחנכים בה היו ביאליק וקלויזנר. כהונת „רב מטעם" (מטעם המלכות) היתה מיסודה גזירה רעה של שלטונות רוסיה, אשר חייבו כל קהלה יהודית למנות עליה „רב" המצויד בהשכלה חילונית, בוגר גימנסיה, על-מנת שינהל את ספרי הרישום של לידות ופטירות, נשואין וגירושין בקהלה היהודית. מרבית הרבנים מטעם"מ היו אנשים בעלי ידיעות תורניות מועטות, שהכירו את

מקומם, ולא ההינו להתערב בחיי חזת. גם בוילנא שימש עד שנת תר"ע כרב מטעה"מ דוקטור י"ל קנטור, אשר חי בשלום ובמישור עם חרדי העיר, עד שעבר אח"כ לפטרבורג. אלמלי הציעו לכהונה זו אדם פשוט וישר היו החרדים מסכימים לו בלי שום ספק (כיו"ב נימק פעם רבי חיים-עוזר את התנגדותו למועמדות הסופר והעסקן הציוני שמריהו לויין כרב מטעה"מ באמרו: אני מוכן להסכים, אך בתנאי שיגלח את זקנו וילבש קצרות...). אולם אותו „רב צעיר“ כבר הספיק להקדיח תבשילו ברבים, פרסם מאמרים וחיבורים ברוח זרה לתורת ישראל, ביקר בשחצנות את התלמוד, וכמ"כ זמם להעביר את ה„ישיבה תיכונית“ שלו מאודיסה לוילנא. התעקשו „משכילי“ וילנא כי רצונם דוקא בו. הזמין אליו רבי חיים-עוזר את מנהיגי החוגים החילוניים והבהיר שהוא מוכן לוותר הרבה ומסכים לכל מועמד הגון אחר שיציגו מצדם זולת טשרנוביץ. אך הם קידשו כנגדו „מלחמת מצוה“. ראה, איפוא, רבי חיים-עוזר הכרח להכשיל מזימתם ולהציג מצד החרדים מועמד נגדי, איש מדופלם, אשר יציית להוראות הרבנים.

לוילנא הגיע אז הרב יצחק רובינשטיין, מחניכי ישיבת סלבודקה, ששימש אז כרב בעיר גניצ'יסק בארץ קרים והיה מצויד בתעודת בגרות. הציג הלה את מועמדותו לכהונת הרב מטעה"מ. כיון שלא ראה רבי חיים-עוזר דרך אחרת כדי להכשיל את תכנית החוגים החילוניים, הסכים בשעת הדחק למועמד זה, אחרי שהרב רובינשטיין התחייב בפניו להצטמצם בתפקידו הרשמיים גרידא, מבלי שיתערב כמלוא נימה בעניני הקהלה והרבנות. התנהלה אז מערכת בחירות סוערת בין הדתיים והחילוניים. רבני וילנא ורבי חיים-עוזר בראש הטיילו את מלוא כובד השפעתם והבטיחו את נצחונו של הרב רובינשטיין. בבחירות השתתפו 1039 צירים באי-כח 104 בתי-כנסת וילנאיים, מהם הצביעו 38% לטובת ד"ר טשרנוביץ ו-58% לטובת הרב רובינשטיין. החרדים יצאו בנצחון גדול. והרב מטעה"מ החדש

אמנם שמר על הבטחתו במשך שנים מעטות, לא התערב בעניני הרבנות, כעסקן נמרץ נתן ידו לפעולות צדקה וחסד, שימש כגבאי בחברת „צדקה גדולה“ הוילנאית והצטמצם בתפקידיו הרשמיים.

אך בינתיים פרצה מלחמת-העולם הראשונה. כאשר ראשי הצבא הרוסי הוציאו צו לתפוס את רבי חיים-עוזר ביחד עם הרב מטעה^מ כ„בני ערובה“, הספיק רבי חיים-עוזר להימלט, אולם הרב רובינשטיין איחר את הרכבת ונשאר להסתתר בעיר עד שכבשוה הגרמנים. בהיעדרו של המרא-דאתרא הצליח הרב רובינשטיין בתכסיסים שונים להשתלב ב„ועד הרבנים“ העירוני והשתלט על מרבית המוסדות הקהלתיים בוילנא.

[1234567]

עם שיבת רבי חיים-עוזר מגלות רוסיה, כשוך המלחמה הגדולה, נפרדו דרכיהם פירוד תהומי. רבי חיים-עוזר יסד את „ועד הישיבות“ וניצב ליד הגה הקברניטות של „אגודת ישראל“ העולמית, ואילו הרב רובינשטיין הצטרף למפלגת ה„מזרחי“ של הציונות הדתית-לאומית ואף נבחר כנציגה בסנט של פולין. מפלגה זו, אשר כהגדרתו של רבי אלחנן ווסרמן שימשה מן היום הראשון להקמתה כגשר חד-סטרי לעוברים בלבד — ולא לשבים — מן המחנה התורתי לזרועות המפקיעים את עם ישראל מתורתו וקדושתו, הצטרפה אז לפרנסי שאר המפלגות הציוניות שחברו יחדיו לערער את הצביון היהודי-מקורי של הקהלות ולכבוש את השלטון בהן.

על סמך סעיף אחד ב„חוקת הקהלות“, שנתאשר אז מטעם ממשלת פולין, החלו לתבוע את עלבונה של וילנא שכסא הרב-הראשי שלה ריק ומיותם. היהודים החרדים, הללו שנזקקים לרבנות בכל ימות השנה, התנגדו למזימת הפגיעה במסורת הוילנאית, אבל החילוניים נפשם חשקה ברב ומפלגת ה„מזרחי“ תמכה בתביעתם זו. רבי חיים-עוזר, המצביא הגדול של היהדות הנאמנה לה' ולתורתו, היה לצנינים בעיניהם ולשיכים בצידיהם זה עידן ועידנים. עתה מצאו הזדמנות נאותה לפגוע ביוקרתו

על-ידי התמיכה בבחירת הרב רובינשטיין כרב-ראשי לוילנא —
שבעקותיה פרצה מחלוקת נוראה.

אברהם שטיין

עלבונה של תורה

מוילנא פרצה סערת-הרוחות בגין כבודו ויקרו של רבי חיים-
עוזר ומשם התפשטה לכל תפוצות ישראל. ידו של החזון-איש
היתה בארגון מערכה רבתי זו, לכבודו של שר התורה, מאחורי
הקלעים. אחיו הבכור, הג"ר מאיר קרליץ, הוא שהתייצב בפומבי
בראש המערכה ושילם מחיר די יקר בעד מלחמתו: כשוך סערת
הרוחות אילצה אותו הקהלה להתפטר מכהונתו כחבר „ועד
הרבנים" דוילנא. האור הירוק לפתיחת המאבק ניתן על-ידי
החפץ-חיים, בן ה-צ"א, שפרסם מחאה חריפה בשם „עלבונה
של תורה" והסעיר את המוני החרדים בפולין, בקראו אליהם
שלא להבליג על הפגיעה המבישה בכבודו של רבי חיים-עוזר.
וכך כתב החפץ-חיים באגרת-מחאתו: „מה מאד תצילנה אזני
כל שומע, מהשמועה ששמענו זה עתה מהנעשה בעיר ווילנא,
בדבר שאלת הרבנות דשם, אשר פרצוה ברגל גאווה ובז, פרצת
יסודי התורה והאמונה. הנה ידוע, כי זה כמה מאות בשנים
שהיתה עיר ווילנא המטרפולין של מדינת ליטא בגדולי תורה
ומנהיגי ישראל. ומימות הגאון ר' שמואל האב"ד האחרון זצ"ל,
אשר נפסקה הרבנות הראשית על ידי רב יחידי, התנהלה הקהלה
על ידי חברי ועד רבנים גאוניים גדולים, גדולי המו"צ, ומאז ועד
עתה לא חדלה מלהיות המרכז הגדול לתורה בגאונים גדולים
מאורי ישראל, מדברני דכל אומתנא בכל צרכיה, ומהם תצא
הוראה לכל ישראל. והנה ירט השטן הדרך לנגדנו, שהחליטו ע"י
הכרעת רוב הקהלה, להרחיק גאוני מורי ישראל מהקהלה
הדתית, שלא תהי' להם השפעה בעניני הדת, ולמנות אלוף
לראשם מי שאינו ראוי לכך. אוי לנו שכך עלתה בימינו, שהתורה
נקרעת לגזרים מבית ומבחוץ ע"י שונאינו העומדים מקרבנו

ומסיתים ומדיחים את עם ה' מתורתו ועבודתו. וזה האחרון הכביד, שהתחילו במרד ובמעל לחתור מחתרת תחת דת קדשינו בכוונה צפונה לחלל כל קודש ולהכחיד ח"ו גם הרבנות, יסוד ההוראה מישראל. וכמו שעשו הריפורמים בכל המקומות הידועים לנו. ומי כמונו יודעים את כל הנעשה באשכנז, אשר עינינו ראו

רבי מאיר קרליץ, גאב"ד לכוביץ

ולא זר במשך כל התקופה, מה עלתה מזאת, אשר כמעט נאבד זכרם של ישראל במקומותם — ופתרון שאלת הרבנות בוילנא עתה, היא התחלת ריפורם. ע"כ אחים ורעים החרדים לדבר ד' ותורתם הדואגים בעד קיום עמנו ישראל, עלינו לחגור שארית כח ולמחות בכל עוז נגד הסכנה המרחפת עלינו ולעמוד בפרץ בכל האפשרות, וחוב גדול וקדוש על כל מי שנגעה יראת ד'

בלבבו לצאת במחאה גלויה נגד העוול הנורא שנעשה בקהלת ווילנא, שזה נגד תוה"ק, כמבואר בספרי וז"ל: לא תכירו פנים במשפט, זה הממונה להושיב דיינים, ולא יאמר איש פלוני גבור או נאה או חכם בשאר חכמות — או בשאר מעלות שאינם מענייני תורה ויר"ש — אושיבנו זיין וכו' ונמנה ללאו מפורש בסה"מ להרמב"ם (ל"ת רפ"ד), וגם נגד הצדק והמשפט, לסלק בידינא-רבנא של גאוני ישראל, חברי ועד הרבנים, ששמשו בקודש זה זמן כביר. וכל מי שיש לו יד במעל הזה, לסייע לפסוע על ראשי עם קודש, עתיד ליתן את הדין בזה ובבא, כמאמרם ז"ל (סנהדרין ז' ע"ב). וד' ירפא שבר עמנו, ויחזק בדקי תורתנו העלובה, וישכין שלום בינינו, למען כבוד שמו ית', וגם הישרים בלבותם בהקהלה יתבוננו לתקן את העול הלזה...

מחאת הח"ח אמנם זעזעה את העולם היהודי הגדול, אבל היא נפלה בירושלים-דליטא על אזנים אטומות ולבות-אבן של פרנסי הציונים וה"מזרחי". ביום א' כ"ב מרחשון תרפ"ט נתכנסה מועצת הקהלה וברוב של חמש עשרה קולות — מהם עשרה מתבוללים ונציגי "השומר הצעיר" ו"פועלי ציון" שהכריזו על עצמם כמחללי שבת — נבחר הרב רובינשטיין כרב-ראשי לוילנא, למרות התנגדותם הנמרצת של שמונת הנציגים החרדים. לאחר מכן פתחה העתונות הציונית בתעמולת-שיסוי נתעבת נגד מאורי הדור. הם האשימו את רבי חיים-עוזר, כאילו מעל בתפקידו הרבני, בכך שהוא משתייך לאגודת-ישראל, ולא היססו להטיח בחפץ-חיים את האשמה כי נכשל ח"ו ב"איסור לשון-הרע מחלוקת והלבנת פנים". אבל החפץ-חיים הגיב בחריפות גם על האשמות הללו ופרסם מודעה פומבית, בה קיבל אחריות על עצמו שעשה הכל כדין וכהלכה, "שבמקום הריסת וחורבן הדת — נעשה כל זאת כהלכה". אף הוא ביקש לגזור תענית על חילול כבוד התורה ועל סכנת הריפורמה האורבת לוילנא. גם מרבני ירושלים עיר הקודש, ובראשם רבי יוסף-חיים זוננפלד, וכן מגדולי התורה בכל המדינות, יצאו מחאות חריפות נגד קהלת וילנא, שהרימה את

נס המרד בגדול הדור. ועד-הרבנים דוילנא הזמין את ועד-הקהלה עם הרב רובינשטיין בראשו להתייצב לדין-תורה בפני כל בית-דין שנראה בעיניהם, אלא שפנייתם לא מצאה אוזן קשבת. תביעתם נשארה ללא תגובה.

במטרה לגונן על כבודו של רבי חיים-עוזר, ביקשו רבנים ועסקנים שונים לפשר ולגשר בין היריבים והציעו להקים שני גופים רבניים בוילנא. הצעה אחת אמרה למנותו כסגן ("פאד-ראבינער") לרב-הראשי. ברם, החזון-איש, שהתנגד לרעיון בכל עוז, דאג לכך שהיא תיתקל גם בסירובו המוחלט של רבי חיים-עוזר, אם כי הוא רצה בכל לבו לוותר על עלבונו. מראדין הגיעה אליו ¹²³⁴⁵⁶⁷אגרתו של החפץ-חיים, בה הביע התנגדות נמרצת לכל הצעת פשרה בשאלת הרבנות דוילנא. באגרת זו נאמר בין השאר: "מה מאד הי' נחוץ שאתראה עם כתר"ה וגמרתי בדעתי לנסוע היום לוילנא אך ל"ע נחליתי כעת במחלת הקאטער ואין ביכולתי לנסוע, ע"כ אמסור את דעתי במכתב. רוב צער יש לי מזה אשר יש מסתפקים לעשות פשר בדבר הרבנות בוילנא, יודע אני היטב צדדי הספיקות בטעמים ונימוקים מכל הצדדים, אך לדעתי אין לעשות זה בשום אופן ואין לנו להיות מן הראשונים לעשות סדר כזה לחלק את הרבנות בישראל לשתי רשויות, כי מאתנו יראו בכל המקומות וכן יעשו, ויאמרו הלא הסכימו על זה כל גדולי ישראל, וממילא יתבטלו כל מחאותינו למפרע ויאמרו הלא התיירו פרושים את הדבר, ומוכרחים אנו להסכים כל מה שיעשה הקהל, אבל כאשר נעמוד על דעתנו בחזקה ולא ניתן להשפיל כבוד התורה והרבנות, ידעו כל העולם וגם שרי המלוכה כי זה נגד התורה והדת ומה שבידינו עשינו, וד' הטוב יעשה כרצונו הטוב. ידע ידידי, כי גם אנכי כאשר יצאתי במחאתי ראשונה, ידעתי גם ידעתי כי יחפאו עלי דברים ויחפשו עלילות מכל הצדדים עלי, אך גמרתי בדעתי יהי' מה שיהיה למען שלא תתבזה כבוד התורה, ומסרתי את עצמי להיות מוכן לכל דבר ח"ו, ולא אחשה למען כבוד ד' ותורתו, כי כל אלו שמסרו עצמם

לקה"ש לא נתבזה כבודם ולא נגרע ערכם, וידעו כל העולם כי כבוד ד' ותורתו גדול אצלנו יותר מכל חיינו ממש ולא לחנם הוקבע מ"ע של יחוד השם בכל נפשך בק"ש פעמים בכל יום. וד' הטוב יראה בענינו ויריב ריבנו ויפרס סוכת שלומו עלינו. והנני בזה ידידו: **ישראל מאיר הכהן**."

בהשראתו של החזון-איש נתפרסמו בשבועון החרדי „דאס ווארט" מאמרים חריפים, בהם הוקיעו תלמידיו הכותבים בפקודתו את בוזי התורה, שלא בחלו בשום אמצעי כדי להשפיל את כבוד רבי חיים-עוזר. בעד פרסום המאמרים הללו שילם העתון טבין ותקילין, המשטרה החרימה אחד מגליונותיו, ועורכו ר' יוסף שוב נתבע ע"י ראשי הציונים לערכאות הפולניים, על שחשף את דמותם ופרסם את מעלליהם. מתוך ד' אמותיו אירגן החזון-איש פעולות שונות, בעודדו את העסקנים הצעירים של אגודת ישראל למחות בחירוף נפש על חילול כבוד התורה. הוא קיים בימים ההם מגע הדוק ותכוף עם החפץ-חיים, היושב בראדיון, בקשר למהלך המערכה. „כל אימת שהתעוררו אז בלבי ספיקות — סיפר בעצמו ברבות הימים — בקשר לפעולות שונות העברתי את הענין להכרעתו של החפץ-חיים ועשיתי כמצוותו!" כמו-כן בא בדברים עם רבנים שונים שביכולתם היה להשפיע על מהלך הענינים, כדי להשיב לגאון-הדור את כבודו המושפל. הוא ראה בכך מצוה רבה שהזמן גרמא, בשביל להעמיד הדת על תילה. שלא כדרכו, השמיע בשיחותיו עם הרבנים הללו דברים בוטים וחריפים, במקום שהבין כי יש צורך בכך. פסק דינו של החפץ-חיים — השלחן-ערוך החי של הדינים התלויים בדיבור פה — כי במקרה זה אין שום איסור של הלבנת פנים ולשון-הרע, היה לו לעיניים.

יום שנתמנה הרב רובינשטיין לתפקידו, בטקס רשמי, הופיע גלוי לכל תחת חסותם של בעלי-הזרוע מקרב הציונים דוילנא בבית-הכנסת העירוני הגדול וביקש להשמיע דרשה לכבוד היום. אך למגינת לבם של המארגנים נפגם המעמד החגיגי. ברגע שחרב

פרקי חיים

רובינשטיין עלה על הבימה לפתוח בדרשתו נשמע מקצה הבית קולו של אחד מתלמידי החזון-איש, ששאג מנהמת-לבו ומחה על עלבון-התורה, ורק בנסי-נסים ניצול מריסוק-אברים בידי בריונים חילוניים אשר עטו עליו מכל עבר.

נתגלה קלונם

^[אוצר החכמה] לפולמוס הסוער היו תוצאות מרחיקות-לכת בחיי היהדות הליטאית. הרב רובינשטיין אמנם המשיך לשאת בתוארו כרב-ראשי לקהלת וילנא, למרות שכל יהודי נאמן לתורה ראה את רבי חיים-עוזר כמרא דאתרא בעירו של "הגר"א, ולא כמרא-דאתרא בלבד, אלא כרבן של כל בני הגולה — אולם עמדתה של מפלגת ה"מזרחי", שהקדיחה את תבשילה ברבים בפרשה הסוערת, הביאה לידי-כך שכמה וכמה מבין חשובי הרבנים בליטא שהיו נמנים על דגל ה"מזרחי" במשך עשרות שנים, פרשו הימנה לחלוטין. ביחוד יש לציין את הג"ר חנוך-העניך אייגש בעל "מרחשת", מחברי ועד הרבנים דוילנא, שפרסם הודעה לרבים על פרישתו ממפלגת ה"מזרחי", כדי שלא ייחשד כי גם ידו תיכון ח"ו עם מנהיגותה של הסתדרות זו שהוא רואה בדרכה "פשיטת רגל לדגל המזרחי על פי התורה והמסורה". כמוהו פרסם הצהרה — בעתון החרדי "דאס ווארט" — גם הג"ר אברהם יעקב הכהן, בנו של ה"חשק שלמה" ומרבני וילנא, בה נאמר: "הנני להודיע שאין לי זה מכבר שייכות להסתדרות ה"מזרחי" בוילנא. לדאבוני סר המזרחי הפולני דהאידינא מהדרך — ומעשיו גורמים הפסד להיחזות החרדית". אף חתנו של הרב ריינס, רבי אהרן רבינוביץ, יצא אז מן ה"מזרחי" שיסד חותנו כאות מחאה.

"רבינו הגדול..."

בסיום הפרשה תיזכר אנקדוטה משעשעת: בימי הפולמוס הופיע בוילנא אחד הקבצים של הירחון התורני "כנסת ישראל" ובו השיג החזון-איש על כמה דברים שכתב רבי חיים-עוזר בספרו

"אחיעזר". את דבריו הוא פותח בתואר: "רבינו הגדול באחיעזר כ' . . . " ושלושה טעמים נתן בדבר, מדוע הכתירו כך: ראשית — לרגלי המחלוקת על הרבנות, כדי להאדיר את שמו; שנית — משום שהתכוון להפריך את דבריו, ביקש תחילה להרבות בכבודו; ושלישית — מפני שהוא באמת "רבינו הגדול"...

הגרי"ז דיסקין מספר מפי איש-אמונים, כי בעיצומה של המחלוקת סביב לשאלת הרבנות, נקלע הלה לזילנא ופגש את רבי חיים-עוזר בדרכו לטיול היומי שנהג בו מטעמי בריאות. מיד הצטרף אליו וליווהו כברת ארץ עד שהגיעו סמוך למעונו של הרב רובינשטיין. כאן נפרד רבי חיים-עוזר מבן-לווייתו ונכנס אל הבית פנימה, בהשקט ושלוה, כאילו לא אירע דבר — ללמדך עד כמה רחוק היה באופן אישי מכל השערוריה. במקביל לזה מספר עד ראייה, כי נוכח בשעה שהרב רובינשטיין בא ביום הלוויית רבי חיים-עוזר אל מעונו ובקומה שחוחה בכה תמרורים ליד ארונו, וביקש מחילתו, בחרטה גלויה.

עם זאת: בידוע שרבי חיים-עוזר היה מעריך מאד את החסידים בימיו, המהווים כח מתסיס ביהדות החרדית, כשאר שבעיסה — וכשדיבר פעם אודות ריב הרבנות דזילנא התבטא לאמור: "אלמלי קיים בזילנא כח ציבורי בעל משקל כמו שטיבל פלוני אשר בברנוביץ', לא היינו מגיעים לידי כך!"

אופייני הוא סיפורו של הרב"ז יעקבזון, מזקני בית אגו"י, שביקר סמוך לאותו פרק בזילנא ביחד עם הרב טוביה הורביץ הי"ד מסאנוק בשליחות התנועה. הסיפור נזכר בספרו "חוט המשולש" (ירושלים תשכ"ט) במלים נוגעות ללב: "היינו מוזמנים אז לנאום ב"אגודת ישראל" בזילנא. רבן חיים-עוזר הסכים להופעתנו בתנאי שלא נזכיר בשום אופן את ענין בחירת הרב הראשי (שהיתה אז אקטואלית), אולם בדרשתי אמרתי שהכל יודעים איזה ענין מעיק על לב כולנו, אך מרן אסר לנו להזכירו. כאשר חזרנו אחר-כך אל מרן נתברר שהוא כבר שמע מן הרמיזה שרמזתי, והגיב על כך בקורטוב של התרגשות: "אם אני אוסר

פרקי חיים

אני אוסר לגמרי, לא לחצאין! וכי אינכם מבינים את מצב נפשי?
אם השי"ת לא מצא אותי זכאי לגדל את בתי יחידתי (שמתה
בשנת כ' לחייה) ודאי וודאי שאינו מוצא אותי זכאי להיות הרב
דוילנא" — — — ועיני הזקן הצדיק הזה זלגו דמעות!"

עזנה נפשית

כטבעות תאומות נשתבצו זו בזו גאונותו של רבי חיים-עוזר
ויופי מדותיו. נפשו זכה ונקיה כעצם השמים לטוהר. אף שמץ
מזוהמת נגעי בני-אדם, אף פירור של אבק מוסרי, לא דבק בו.
נימוסיו הנפלאים, אדיבותו, צהלתו לקראת כל איש, היו
לשם-דבר. כל מי שנכנס לחדרו, רב או סוחר, ראשי-שיבה או
אפילו תגרן וקצב, עגלון וסנדלר, אנשים כנשים, נער כזקן, נתקבל
בחיבה מופלגת ובכבוד שלא זכה לו בשום מקום אחר, עד שנעשה
לבו טוב עליו. והיה שגור בפי מכיריו מן החילונים להגיד: קשה
לדעת מה מכריע אצלו — אהבת התורה או אהבת בני-אדם!
מעשה באורח שנקלע אל ביתו בחג הסוכות. אמר רבי חיים-
עוזר לכבדו בסעודה והתנצל לפניו: "ירד מר לאכול בסוכתי
אשר בחצר, בעוד אני נאלץ להישאר בבית, בהיותי חולה המצטער
ופטור מן הסוכה. עשה האורח כדבריו. בני הבית ערכו לפניו
סעודה שלמה. לפתע הבחין ברבי חיים-עוזר שטרח וירד לכבודו
מן הקומה השניה אל הסוכה. השתומם האיש, אך הוא הצטדק
על פי דרכו: "עלה בלבי שהמצטער פטור רק ממצות סוכה ולא
מהכנסת אורחים, שהרי קיימה אברהם אבינו דוקא בהיותו
חולה וכואב, אין מן הראוי שאורחי יהא יושב בסוכה לבדו ואני
בפנים הבית".

סיפר איש אמוניו הגר"מ קרליץ: פעם ישבנו כמה רבנים
ועסקנים באספה חשאית עם רבי חיים-עוזר והיינו מתעמקים
בדיון רציני על בעיות ציבוריות חמורות שניסרו אז בחלל עולמנו.
לפתע התפרצה אל החדר אשה פלונית, התקרבה אל השולחן,

דפקה באגרופים קמוצים וצעקה אל רבי חיים-עוזר: „אם לא אקבל מן הרבי מכתב אל ה„צדקה גדולה“ שיתנו לי סכום הגון לביסוס מסחרי אנפץ מיד כל הרהיטים שבחדר“. הוא ניסה להרגיעה והושיט לה מכיסו כמה זהובים, כשהוא מבאר לה בנחת, כי מעות ה„צדקה גדולה“ נועדו למטרות אחרות. האשה הוסיפה לחרף ולגדף. מישחו מבין הנוכחים ביקש להסותה והגביה קולו. באותו רגע נשמעה זעקת-שבר מפי רבי חיים-עוזר, כאילו התרחש לעיניו דבר נורא, וכך נזדעק: „הלא היא אלמנה, חניחו לה!“

גם בפי הגרב"צ ברוק מירושלים, ראש ישיבת נובהרדוק „בית יוסף“, שבימי עלומיו זכה פעם לבלות במחיצתו בקייטנת דרוזגניק כמה שבועות, סיפורים למכביר על אצילות מדותיו. בהיותו נושא למענו כסא-מרגוע אל היער, בצאתם לשאוף אויר צח, השתדל רבי חיים-עוזר לסייע תמיד לבן-התשחורת, כדי שלא יצטרך לשאת בעצמו, ואגב-כך היה מעיר בבדיחות: „שניים שעשאוה פטורים“, „אין איינעם איז גרינגער“. פעם בלכתו אל היער, ניגש אליהם אדם כבד-פה שגמגם בלשונו ושאל על בית רופא המתגורר ברחוב פלוני. בן-לווייתו של רבי חיים-עוזר חשש להשאירו ברחוב, מפני הכבוד, והצביע לעיני האיש על הכיוון שעליו ללכת. אולם רבי חיים-עוזר עמד על כך, שילך עם האיש השואל ויראה לו היכן דירת הרופא, בהתעכבו להמתין ברחוב עד שובו. אחר-כך הסביר לצעיר: האיש מגמגם ובודאי יתבייש לשאול מאנשים, אלא כשראה איש בעל חזות חרדית ניגש אלינו, לפיכך נחוץ להראות לו בדיוק ולמנוע ממנו בושה מיותרת. ואף זאת: בבואו לקייטנה הציעו לפניו המתווכים שתי דירות נוחות, אחת מהן היתה משוכללת לכל פרטיה ובעל הדירה לחץ שיגמור השכירות, הרבנית ביקשה אף היא שישכרו דירה זו, אולם רבי חיים-עוזר עודנו חוכך בדעתו: מה בפי המשרתת? הלא יהא עליה לטרוח ולהביא הנה הסעודות, המטבח מרוחק יותר מדירה זו ביחס לשניה — וצריך אס-כן לשמוע מה בפיה? —

פרקי חיים

בנאות-קייט דרוזגניק: רבי חיים-עוזר עם הגאון הישיש
רבי שמעון שקופ מגרודנה והאדמו"ר רבי שלמה וינברג מסלונים

וסיפר הגר"י מישקובסקי (רבה של קרינקי): אחרי סיפוח
וילנא למדינת ליטא העצמאית, בתחילת ימי מלחמת-העולם
השניה, באה אל רבי חיים-עוזר משלחת מעסקני קובנא
להתייעצות. כשנפרדו וקמו ללכת, שאלו אותו, האם נחוץ לו
משהו, כי החנויות בוילנא נתרוקנו מכל וכל בימי הכיבוש
הסובייטי. השיבם רבי חיים-עוזר: „שני דברים אני מבקש, דבר
קטן ודבר גדול. דבר קטן — נחוצים לי תרופות מדיציניות שאין
להשיגן פה; דבר גדול — למשרתת בביתי נחוץ זוג נעלים ואין
כאן להשיג. אמנם אף נעלים שלי נקרעו, אבל אני יושב-אוחל
וביכולתי להמתין עד יעבור זעם, לא כן עלובה זו, אשר בהכרח

הולכת היא כל יום בחוצות קריה לקנות מצרכים, והנה ימות הגשמים ימשמשו לבוא..."

בסבלנותו כי רבה ידע להתייחס ברצינות ובכובד ראש לכל פניה, אפילו אם השואל מעורר צחוק וגיחוך בשאלתו, מחוסר דעת. כך, למשל, כשפנו אליו לשאול — בשבוע האחרון לחייו — אנשים נאיביים, מחוגי הריביזיוניסטים הדתיים, אם עליהם לנחוג אבלות אחרי מות מנהיגם כדין „תלמיד על רבו“, התעטף רבי חיים-עוזר בארשת-פנים רצינית ושקל בדעתו, עד שלבסוף השיב מה שהשיב... ומעשה שבאו לפניו פועלי דפוס מאנשי ה„בונד“, שכיריו של ה' מרגולין עורך „הזמן“, אנשים רחוקים מדת ומיהדות, שפרץ סכסוך-עבודה ביניהם לבין מעבידם וחסכימו שני הצדדים להתדיין אצלו. הדבר היה בערב שבת אחרי חצות היום. הפועלים הטעימו, כי ביום ששי הם רגילים להפסיק העבודה בצהרים, ואם ידחו את הדין-תורה ליום אחר, יפסידו בהכרח משעות-עבודתם. ורבי חיים-עוזר השיבם, כי באורח עקרוני אינו יושב בדין ביום ששי אחרי הצהרים, אך כשזה נוגע לפועלים יוותר על עקרונותיו, כי גם תורתנו הקדושה עומדת לימין הפועל...

וילנא רבתי היתה קריה גדולה של רופאים ובתי-חולים. כל מי שנזקק לטיפול מדיציני ראוי לשמו הובהל הנה. הריפוי עלה בסכומים גדולים והרבה מן הנזקקים היו דלי-אמצעים, בתוכם רבנים ורמ"ם ובני תורה, שידעו כתובת אחת ויחידה להצלתם: רבי חיים-עוזר. הוא לא דחה אף איש ותמך בנצרכים מקופות הצדקה שהתנהלו על-ידו. במקרים דחופים, כשלא היו מעות מזומנים בקופותיו, ביקשו הימנו „הלואות“ והיה נותן בזריזות משלו או מגייס אצל אחרים. ברוב המקרים לא הושבו אותן „הלואות“. באספה אחת, לרגלי מקרה כזה שאירע בנוכחות הנאספים, התבטא רבי חיים-עוזר שה„הלואות“ מכבידות עליו מאד, כי מעודו נזהר ב„לא תהיה עליו כנושה“ והדבר נוגע לפיקוח נפשות. בהזדמנות אחרת אמר לאחד מעשירי ביאליסטוק: „בנוגע

בנאות-קייט דרוזגניק: רבי חיים-עוזר מוקף בני ישיבה מעריצים ומחזיק בידו גליון של העתון החרדי „דאס ווארט“. לשמאלו יושב הרב יצחק לוי, אב"ד מוטולה, חתנו של הגר"י מישקובסקי מקרינקי

לכסף לא דאגתי מעולם, גם 500 רובלים שקבלתי בנדוניא חלוויתי לאיש פלוני ועדיין לא השיב — וגם על כך לא דאגתי". לזילנא הגיעה פעם עלמה יהודיה מברנוביץ', חולנית, שנזקקה לטיפול רפואי. באין לה קרוב ומודע פנתה אל רבי חיים-עוזר. אף-הוא לא הכירה. עם זאת לא חקר ודרש הרבה, לא שאל ממנה למכתב המלצה, כי אם נזדרז לאשפז אותה בבית"ח העירוני, המשוכלל, והמריץ את הרופאים שיקדישו לה תשומת לב, טרח לבקרה בעצמו כמה פעמים, להתעניין במצבה ולהביא לה מגדנות לשמח לבה, עד שהחלימה ונתן לה דמי הוצאות הדרך שתשוב לבית הוריה. ומעשה ברב ממיודעיו שהסתבך בחובות והמצוקה הכספית הזיקה לבריאותו עד כי נפל למשכב.

מיהר רבי חיים-עוזר לדבר על לבו שיסע לנאות-מרפא, דאג להרבות לו מבקרים בקייטנה, שיגרשו ממנו העצבון, ונקט בתחבולות שונות לחלצו מן המיצר ולכסות חובותיו, עד כי השיבו לתחיה ממש.

ב מ ש א ה ע ם

כמה נאים דברים היוצאים מפי עושיהם. כגאון הדור היה רבי חיים-עוזר מסוגל להקדיש כל עתותיו ללימוד התורה בדרגה העילאית ביותר, לחדש חידושים נחמדים, לעמוד בראש ישיבה עולמית ולהחכים מתלמידיו יותר מכולם. עמדו לו כל הסגולות והכשרונות על-מנת להשתעשע בגן-עדן דלתתא. אבל קורא הדורות מראש הטיל עליו את תפקיד הנהגת האומה והוא התמסר למלא את יעודו במלוא כובד האחריות עד לזיבולא בתרייתא. כאשר נודע לו שאחד מגדולי הזמן מתכוון לאסוף את ידיו מעבודה ציבורית, מכיון שחלשה דעתו עקב הפירצות החמורות בדת וכל מאווי לשקוד על דלתות התורה, עמד וכתב לו את האגרת דלהלן, המשמשת תעודה נפלאה להלך נפשו ורוחו. שכך כתוב בה: „נפלא בעיני הדברים שכתב כת"ר אשר בגלל הפירצות חושב לשבת בפנה מיוחדת ללמוד במנוחה, הלא עליו לעמוד בפרץ! ידידי, באמת לפי מצב בריאותי הרופף מאד, אחרי עבודתי יותר מארבעים שנה ואחרי התלאות אשר מצאוני בעוה"ר, וגם לי יש הרבה עג"נ אין לשער מהענינים הכללים, ואשר רבו הפורצים מבית ומבחוץ, בודאי הי' טוב לפני ולבריאותי לנוח באיזה פנה שקטה באה"ק, אבל לא אוכל לחשוב אודות זה, כי ראוי להתחזק, ועל החלוש לאמר גבור אני, ולנו המלאכה ולד' הברכה, ואקוה כי יעלה בידינו להפר עצת חורשי רע ומפירי תורה מבית ומבחוץ".

וכך הפליט פעם בערוב ימיו: לפנים סבור הייתי, בימי עלומי, שהעיקר אצל אדם כמוני להרבות בחידושי תורה ולחבר

ספרים — ואילו עכשיו נראה בעיני חיבור ספרים כמשחק בשעשועים, לעומת הצורך לתמוך באלמנות ויתומים, עניים ותלמידי-חכמים...

אוצר החכמה

מיום שעמד על דעתו פעפע בחביוני-נפשו הכוסף לחונן עפרה של ציון, לעלות בהר ה' ולבקר בהיכלו, המחשבה על השתקעות בארץ-חמדה היתה משוש נשמתו — אך מפני השתעבדותו לצרכי

אח"ח 1234567

בניתורה גלויים אל רבי חיים-עוזר בלכתו ברחוב לימינו ולשמאלו: שארו הר"ש שניפישקי והר"א כץ

הכלל לא נתנו לבו לעקור מן הגולה. הרבה פעמים הפצירו בו מכמה חוגים שיעלה לארץ-ישראל ונמנע: „לא אכחד מידידי כי הרעיון הזה מנקר במוחי זה כמה שנים אשר נפשי איוותה לעת זקנה להסתופף בחצרות היכל ד', אבל... באשר בדור יתום זה קשה לעזוב את גלילותנו והישיבות... בודאי יש לעשות הרבה באה"ק, בכל זה קשה להכריע ואין ספק מוציא מידי ודאי,